

له گرنکترین ئەو لایەنەکانی کورد تیادا رۆڵیان بینیوه له شارستانیەتی ئیسلامی :-

گەشت کردن له پیناو زانست (الرحله في طلب العلم)

گەشته زانستیهکان توخمیکی به هیز بوون له ژبانی کۆمه‌لگه‌ی ئیسلامی له زوره‌به‌ی سهرده‌مه‌کانیدا به واته‌ی گهران و گواستنه‌وه له شوینیکه و بو شوینیکی تر خویندکارانی زانست زۆر گرینگیان ده دا به وەرگرینی زانست له شیخه‌کان (ماموستا) و مودرس به شیوه‌یه‌ک له شیوه‌کان زۆر باو بوو، هه‌روه‌ها جیگای نیگه‌رانی بوو به توندی پێیان ناخوش بوو که خویندکار ته‌نها له کتیبه‌وه زانست وەرگیریت، و له نیو زانیان باو بوو که (من اعظم البلیة تشیخ الصحف) واته له به‌لا گه‌وره‌کان نه‌ویه فیربوون ته‌نها له‌سه‌ر لا په‌ره بیته‌ی بوونی ماموستا. وا بۆمان دهرده‌که‌ویت که گشتی زانستی دیارده‌یکی باوو بوو به ده‌ست هێنانی زانست.

وا دیاره گەشته زانستیه‌کان سوودی زانستی یه‌کجار زوری هه‌بووه، هه‌روه‌ها یه‌کیکه له هوکاره‌کان بوو په‌ته‌وو کردنی په‌یوه‌ندییه زانسته‌یه‌کان له نیوان فیرخواز و زانا ، هه‌روه‌ها ناوچه‌کانی جیهانی ئیسلام به یه‌که‌و ده‌به‌ستنه‌وه، هه‌روه‌ها فیرخواز له پیناو زانسته که‌شت ده‌کا وهاندانیکی رۆحی له نایینه ئیسلامیه‌که‌یه‌وه وهرده‌گیریت، هه‌روه‌ها له ناراسته‌کردنی موسلمانان بو‌گرنگیدان به زانست وگه‌شته له پیناویدا ، که له زۆر جیگا له قورنانی پیروز دا پشت راست کراوه‌ته‌وه که هانی موسلمان ده‌دات بو‌فیربوون وگهران به‌دوای زانست و به‌ردوام هه‌وڵی گه‌شه‌کردن بدات و فیربوون کوتایی ناییت وه‌ک(فلولا نفر من کل فرقة منهم طائفة لیتفقهنوا فی الدین ولینذروا قومهم اذا رجعوا الیهم لعلهم یحذرون).

هه‌روه‌ها پیشتریش با‌سمان کرد که زۆر له فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر (د.خ) ئاماژه به پیگه‌ی زانا وگه‌شت له پیناو زانستدا ده‌کات وهانی موسلمانان ده‌دات بو‌گه‌شت کردن بو‌فیربوون، بۆیه سه‌ره‌رای زه‌حمه‌تی و سه‌ختیه‌کانی گه‌شت له و سه‌رده‌مه دا ، فیرخوازن گه‌شتیان له لا خوشه‌ویست بوو جی به‌جیکردنی فه‌رمانی خوای گه‌وره و فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه وسلم . به‌م شیوه‌یه نایینی ئیسلام پیگه یه‌کی نه‌رینی هه‌بوو له هاندانی به‌دوا دا چوونی زانست، و به هۆی گرنگی سه‌فه‌ر وگه‌شت له ژبانی موسلماندا ، زانا ئیبن خلدون که له سالی (808 ک) کۆچی دوای کردوو له پیشه‌کیدا بابه‌تیکی تاییه‌ت ته‌رخان کردوو که تینیدا روونی کردوو ته‌وه کاریگه‌ری گه‌شته‌کردن له سه‌ر گه‌شه‌سەندنی زانستی و مه‌عریفه و ناوی له‌ی ناوه (الرحلة في طلب العلوم ولقاء المشیخة) به واته‌ی " گهران به دوای زانست و مه‌عریفه و چاوپیکه‌وتن له گه‌ل شیخه‌کان مه‌بست ئیره زانا ده‌یت که به زانای ناویانک و ئی هاتوو و خاوون عیله‌م وروناک بی‌ر بوایه پی نه‌وترا

(شیخ) زور نازناوی تری هه بوو بو که ناماژه به ماموستا دهکات و پلهی زانستی تریش هه بوو وهک شیخ الشیوخ مدرس و امام و علامه.... هتد. ههروهه خالیکی دهیک له سوودهکانی گهشتی زانستی په رومرده کردنی راسته و خوویه بو به دستهینانی زانست، ههروهه زانیارهیهکان جیگیر تر و قوولتر دهن و سوودی زیاتر، و نالووگوری مهعریفه و زانیاری به دی دهکریت. له گهله فراوانبوونی دهولتهتی نیسلامیدا گهشت کردن و کهران به دواي زانست زیادی کرد و گهشی کرد به تاییهتی له سهدهی دووهمی کوچی / 8ی ز) له سهدهکانی دواتر زیاتر گهشی کرد، و زورترین کاریکه لهوی ری هه بووه له پته و کردنی په یوه ندییهکانی له نیوان شارهکانی جیهانی نیسلامی، و به ستنهوی پوژمه لاتی نیسلامی به پوژناوای نیسلامی و هه لوه شاندهوی سنورهکان، جیهانی نیسلامی وای لی هات که لهیک شار بجیت.

لیردا باس له ژماریکی زور کهم له و زانا کوردان دهکین که گهشتیان کردووه بو نمونه، أبو الحسن علی نبین علی سعادت فارهقی که کوچی کرد له میافارقینهوه روی کرده تهوریز دواتر به رو بغه دا رویشته لهوی مایهوه وهک ماموستایکی به ناوبهنگ ناوی دهر کرد. ههروهه فهقیه زانی به ناوبهنگ (زیانو الدین کوری عیسی کوری درباس هه زبانی یه کیلک بوو اه زانترین فهقییهکانی سهدهمی خوئی له عه قیدهی نیمامی شافعیدا، له تهمهنی گه نجیدا له اربل کاری کردووه، دواتر چوو به رهو دیمه شق له ژیر دهستی زانای به ناوبانگی دیمه شق (ابی عصرون) له صولی فهقیه خویند، ههروهه زور بنه مائی کورد هه بوون که ناوبانگی به رفراوانیان پهیدا کرد وهک بنه مائی جهزری که له جهزیره و کوچیان کرد بو موسل و له وهی زانستی جوراوجور فیبر بوون و ته و اوایان کرد بوون به زانا و ماموستا و شیخ و نیمام، و هه ریه که یان تاییه تمه ند بوون له زانستیکی دیاریکراو، وهک میژوونوسی به ناوبانگ به ناوی عزیز الدین نبین نپر که له سالی 630 ک کوچی دوايي کردووه، له موسلهوه کوچی کرد بو دیمه شق و پاشان بو حله ب و لهوی نیشته جی بووه دواتر کراوه تهوه بو موسل.

ههروهه له نیو لهو زانیانهی که گهشتیان کردووه بو ناوچهی حیجا زکه شوینه و مه لبه ندی زانست و زانا بووه به هوئی پیگهی نابینی، حافر زهین الدین عبد الرحیم بن الحسن بن عبد الرحمن بن ابراهیم المهرانی الکردی که چهند جاریک سه فهری کردووه بو دیمه شق و حله ب و حیجاز دواتر بو میسر و چهند شاریکی دیکه دهروات.

مؤلهتی زانستی (الاجازات العلمیه):

یه کیکی دهیکی له دیارده زانستیهکانی سهدهمی نیسلامی و مرکرتنی مؤلهتی زانستی که هاوشیوه بروننامهی نه کادیمی لهم سهدهمهیه، بوونی لهم دیاردهیه ناماژه به ناستی به زری روشنبیری و خوشگوزهرانی ژیانی زانیاری و زانستی له ولاتانی جیهانی نیسلامی دهکات. ههروهه مؤلتی زانستی په یوه سته به سه فهر کردن و کهران به دواي زانستدا.

ههروهه بروننامه‌ی زانستی به‌شیکێ گرنگی سیستهمی په‌رومردە‌ی ئیسلامیه ، مۆلەت (اجازە) واتە ریبیدان ، واتە ئەو
کەسی مۆلەت وەرئکریت ریکە پی دراوه تا ئەو بابەتە بە گێرپیتەوه ئە ئەو شیخە یکه مۆلتی پی بە‌خشییوه، زۆر جار مۆلت
ئەدرا تەنھا بو گێرانەویە کتیبیک یان بو ووتنەوی زانستیک کە په‌ویست بە چەند کتیبیک تەواو بکری ئەو مۆلەتەش
رێگە‌ی پی دەدات ئەو زانست بگێرپیتەوه بە مەرچیک ئەکر شیخە‌کە (زانا) کە دنیایا بوو ئە توانی قوتابی ئە کتیبیک دوا‌ی
تاقیکردنەوه. ههروهه قوتابی گه‌شته زانستیه‌کانی ئە‌کرد ئە هەندی جار ئە پیناوی وەرگرتنی مۆلتی وانە‌بیژی و
چاوپیکه‌وتن ئە‌گە‌ن زانا بە ناو بانگه‌کان . بە گشتی وەرگرتنی مۆلت ئاسان نە‌بوو ، زۆر زەحمەت و مە‌شە‌قە‌تی تیدا
بوو ، سە‌فەرکردن ئەو سە‌رده‌مه ئاسان نە‌بوو ، ههروهه دە‌بوا‌یه کتیبە‌کە‌ی بە جوانی ئە بە‌ربکه و شارم‌زای باشی هە‌بی‌ت
ئە شرو‌فە کردنی ، ههروهه هەندی جار دە‌بوا‌یه بو‌به دە‌ست هی‌نانی مۆلەت ئە کتیبیکدا چەند مامۆستایه‌ک رە‌ی پێ‌بدە‌ن،
ئە شارستانیە‌تی ئیسلامدا ژماره‌یه‌کی زۆر ئە زانایانی کورد رۆ‌لی گرینگیان هە‌بوو ئەم بواره ، و دە‌ستیان هە‌بوو ئە
بە‌خشیانی بروننامه و وەرگرتنی بروننامه، ههروهه رۆ‌لیکی بە‌ر چاویان هە‌بوو ئە ژبانی زانستی و گە‌شه کردنی، وە‌ک
کە‌سایه‌تی: عیسا کوزی محمد بن ابی القاسم الکردی الھکاری کە ئە سالی (669ک) کۆچی دوا‌یی کردوو کە مۆلەتی
بە‌خشیه چەند قوتابیە‌ک ئە‌وانە محمد کوزی عە‌بدو اللە تیف الخجندی، ههروهه زانا فە‌خر وال‌دین ئە‌بی عمرو عوسمان
کوزی موسا نامیدی کە ئیمامی حە‌نابیلە بوو ئە حە‌رەمی شاری مە‌که مۆلەتی بە‌خشیه ژماره‌یه‌کی زۆر ئە زانا و فێرخواز
ئە‌وانە حافظ جە‌مال ال‌دین ئە‌بی بە‌کر ئە‌حمەد کوزی عە‌لی قە‌لانسی ئە مە‌که‌کە . ههروهه ئافراتانی زانایانی کورد
بە‌شدار بوون ئە پیدانی مۆلەت‌بە زانایان ، ئە نیویاندا قوتولوموک کە کچی ناسر موحە‌مدی کوزی ئیبراهیم ئە‌ننە‌یوی
کە ئە سالی 744ک ئە دایک بووه مۆلەتی بە‌خشیه زانای بە ناویانگ ئیبن حە‌جەر العسقلانی . ههروهه ژماره‌یه‌کی زۆر
ئە بنە‌مالە‌ی ئە‌یویه‌کان ئە سە‌ئە‌تین و پاشایان رۆ‌لیان هە‌بوو ئەم بواره وە‌ک المە‌لیک الموفە‌زە‌ل کوزی سو‌لتان سە‌ئاح
ال‌دین ... هتد.